

УДК: 332.2

Шубалий О.М., D.Sc (Economics), доцент, завідувач кафедри економіки, Луцький національний технічний університет

Косінський П.М., аспірант, Луцький національний технічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ПРОМИСЛОВОЇ ПЕРЕРОБКИ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ У РЕГІОНІ

Визначено, що перспективи соціального-економічного піднесення Волинської області пов'язуються з розвитком ланок природно-господарських комплексів на базі забезпечення поглибленої промислової переробки усіх компонентів природно-ресурсного потенціалу на основі врахування передового зарубіжного досвіду та в контексті поступу шляхом європейської інтеграції України.

Метою даної статті є дослідження особливостей і визначення перспектив розвитку галузей промислової переробки природних ресурсів на прикладі окремого регіону – Волинської області.

Проведено аналіз діяльності підприємств по переробці лісових ресурсів та сільськогосподарської сировини, а також вивчено перспективи розвитку підприємств легкої та харчової промисловості, інших видів економічної діяльності, які забезпечують промислову переробку природних ресурсів. Виявлено, що Волинська область займає вигідне економіко-географічне положення, має сприятливий помірно-континентальний клімат, забезпечена земельними, лісовими та водними ресурсами, має значні запаси мінеральної сировини та рекреаційних ресурсів. Тому на Волині переважають підприємства сільського та лісового господарства, деревообробної, харчової, легкої та харчової галузей промисловості.

На даний час харчова промисловість на базі переробки природної сировини об'єктивно вважається базовою ланкою природно-господарського комплексу регіону. Проте, негативною тенденцією розвитку цього виду економічної діяльності є зменшення частки готових харчових продуктів у загальній структурі експорту. Також виявлено позитивні тенденції розвитку переробки сільськогосподарської продукції. На території області успішно функціонують борошномельні підприємства, підприємства із виробництва цукру. Розпочав роботу сучасний завод з виробництва біоетанолу, який здатний забезпечити повний цикл виробництва. Активізувалася діяльність щодо відновлення льонарства, легалізації видобутку та переробки бурштину. Виявлено значні резерви подальшого розвитку переробних виробництв на базі використання місцевої природної сировини.

Для підвищення ефективності функціонування переробних виробництв в рамках природно-господарських комплексів регіону доцільно, за прикладом розвинених європейських країн, перейти до реалізації стратегії збалансованого розвитку, яка передбачає дотримання балансу між раціональним використанням та охороною (відтворенням) природних ресурсів.

З метою стимулювання розвитку галузей промислової переробки природних ресурсів на регіональному рівні запропоновано забезпечити: техніко-технологічну модернізацію їх матеріально-технічної бази на основі впровадження сучасних інноваційних рішень, узгодження інтересів заготівельників і переробників природних ресурсів, підвищення якості продукції до європейських стандартів, залучення додаткових інвестицій у розвиток виробництв з високим ступенем доданої вартості, забезпечення розширеного відтворення, раціонального використання та належної охорони усіх видів природних ресурсів регіону. Усі вказані заходи потрібно реалізовувати системно і комплексно, щоб не допустити диспропорцій у розвитку

окремих ланок природно-господарських комплексів регіону.

Ключові слова: збалансований розвиток, природні ресурси, переробні підприємства, промисловість, природно-ресурсний потенціал.

Табл. 1., Літ. 27.

Шубалый А.М., Косинский П.Н.

ОСОБЕННОСТИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ОТРАСЛЕЙ ПРОМЫШЛЕННОЙ ПЕРЕРАБОТКИ ПРИРОДНЫХ РЕСУРСОВ В РЕГИОНЕ

Определено, что перспективы социального-экономического подъема Волынской области связываются с развитием звеньев природно-хозяйственных комплексов на базе обеспечения углубленной промышленной переработки всех компонентов природно-ресурсного потенциала на основе учета передового зарубежного опыта и в контексте продвижения по пути европейской интеграции Украины.

Целью данной статьи является исследование особенностей и определения перспектив развития отраслей промышленной переработки природных ресурсов на примере отдельного региона - Волынской области.

Проведен анализ деятельности предприятий по переработке лесных ресурсов и сельскохозяйственного сырья, а также изучены перспективы развития предприятий легкой и пищевой промышленности, других видов экономической деятельности, обеспечивающих промышленную переработку природных ресурсов. Выявлено, что Волынская область занимает выгодное экономико-географическое положение, имеет благоприятный умеренно-континентальный климат, богатая земельными, лесными и водными ресурсами, имеет значительные запасы минерального сырья и рекреационных ресурсов. Поэтому на Волыни преобладают предприятия сельского и лесного хозяйства, деревообрабатывающей, пищевой, легкой и пищевой отраслей промышленности.

В настоящее время пищевая промышленность на базе переработки природного сырья объективно считается базовым звеном природно-хозяйственного комплекса региона. Однако, негативной тенденцией развития этого вида экономической деятельности является уменьшение доли готовых пищевых продуктов в общей структуре экспорта. Также выявлены положительные тенденции развития переработки сельскохозяйственной продукции. На территории области успешно функционируют мукомольные предприятия, предприятия по производству сахара. Начал работу современный завод по производству биоэтанола, который способен обеспечить полный цикл производства. Активизировалась деятельность по восстановлению льноводства, легализации добычи и переработки янтаря. Выявлены значительные резервы дальнейшего развития перерабатывающих производств на базе использования местной природного сырья.

Для повышения эффективности функционирования перерабатывающих производств в рамках природно-хозяйственных комплексов региона целесообразно, по примеру европейских стран, перейти к реализации стратегии сбалансированного развития, которая предусматривает соблюдение баланса между рациональным использованием и охраной (воспроизведением) природных ресурсов.

С целью стимулирования развития отраслей промышленной переработки природных ресурсов на региональном уровне предложено обеспечить: технико-технологическую модернизацию их материально-технической базы на основе внедрения современных инновационных решений, согласования интересов заготовителей и переработчиков природных ресурсов, повышение качества продукции европейским стандартам, привлечения дополнительных инвестиций в развитие производств с высокой

степенью добавленной стоимости, обеспечения расширенного воспроизводства, рационального использования та надлежащей охраны всех видов природных ресурсов региона. Все указанные меры нужно реализовывать системно и комплексно, чтобы не допустить диспропорций в развитии отдельных звеньев природно-хозяйственных комплексов региона.

Ключевые слова: сбалансированное развитие, природные ресурсы, перерабатывающие предприятия, промышленность, природно-ресурсный потенциал.

Shubalyi O.M., Kosinskyi P.M.

PECULIARITIES AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF INDUSTRIAL PROCESSING OF NATURAL RESOURCES IN THE REGION

It is determined that the prospects of social and economic growth of the Volyn region are associated with the development of links of natural and economic complexes based on the provision of in-depth industrial processing of all components of natural resource potential based on the consideration of advanced foreign experience and in the context of progress through the European integration of Ukraine.

The purpose of this article is to study the features and determine the prospects for the development of industries for industrial processing of natural resources on an example of a separate region - Volyn region.

The analysis of activity of enterprises on processing of forest resources and agricultural raw materials, as well as prospects of development of enterprises of light and food industry, other types of economic activities that provide industrial processing of natural resources are studied. It is revealed that the Volyn Oblast has a favorable economic and geographical position, has a favorable temperate continental climate, is provided with land, forest and water resources, has significant reserves of mineral raw materials and recreational resources. Therefore, the enterprises of agriculture and forestry, woodworking, food, light and food industries dominate Volhynia.

Currently, the food industry based on the processing of natural raw materials is objectively considered the basic link of the natural and economic complex of the region. Nevertheless, the negative trend of development of this type of economic activity is the reduction of the share of ready-made food products in the overall structure of exports. Also, there are positive trends in the development of agricultural products processing. Flour mills, sugar production enterprises operate successfully on the territory of the region. The modern bioethanol production plant, which is capable of providing a complete production cycle, has begun. The activity on restoration of flaxseed, legalization of extraction and processing of amber was intensified. Significant reserves of further development of processing industries based on the use of local natural raw materials.

In order to increase the efficiency of the functioning of processing industries within the natural and economic complexes of the region, it is expedient, on the example of developed European countries, to proceed to the implementation of a strategy of balanced development, which involves maintaining a balance between rational use and protection (reproduction) of natural resources.

In order to stimulate the development of industries for the industrial processing of natural resources at the regional level, it is proposed to provide: technical and technological modernization of their material and technical base on the basis of introduction of modern innovative solutions, harmonization of interests of purchasers and processors of natural resources, improvement of product quality to European standards, attraction of additional investments in development of productions with a high degree of added value, ensuring

extended reproduction, rational use of t and proper protection of all kinds of natural resources of the region. All these measures need to be implemented systematically and comprehensively, in order to prevent imbalances in the development of individual parts of the natural and economic complexes in the region.

Keywords: balanced development, natural resources, processing enterprises, industry, natural resource potential.

Formulation of the problem. Сьогодні розвинені країни Європейського Союзу взяли за основу економічної діяльності стратегію збалансованого розвитку, яка забезпечує узгодження економічних, екологічних та соціальних інтересів усіх сторін еколого-економічних відносин з приводу відтворення, заготівлі та переробки природних ресурсів. Це дозволило перейти до активного впровадження енергоощадних та ресурсозберігаючих технологій, а також надати пріоритет не отриманню додаткової економічної вигоди, а забезпеченню охорони довкілля. Для аграрних регіонів, до яких відноситься Волинська область, перспективи соціального-економічного піднесення пов'язуються із розвитком ланок природно-господарських комплексів на базі забезпечення поглибленої промислової переробки усіх компонентів природно-ресурсного потенціалу на основі врахування передового зарубіжного досвіду та в контексті поступу шляхом європейської інтеграції України.

Analysis of recent research and publications. Науковими дослідженнями проблем розвитку підприємств із промислової переробки різних компонентів природно-ресурсного потенціалу на основі вивчення прогресивного зарубіжного досвіду займалися багато вітчизняних учених: Вдовенко Н.М., Колосова К.А., Кравчук А.О., Куліш І.М., Меньйлова Г.С., Олійник Я.Б., Рогач С.М., Смирнова І.Г., Терновський В.О., Хвесик М.А. [3; 13–16; 18; 21; 23] та ін. Проте, кожен регіон країни має свій унікальний природно-ресурсний потенціал та особливості формування й розвитку природно-господарських комплексів на базі його використання. Тому виникає необхідність поглиблення наукових досліджень стосовно визначення актуальних проблем і перспектив розвитку підприємств з промислової переробки природних ресурсів на прикладі окремих регіонів.

Purpose of the article. Метою даної статті є дослідження особливостей і визначення перспектив розвитку галузей промислової переробки природних ресурсів на прикладі окремого регіону – Волинської області.

Research results. Нераціональне використання природних ресурсів порушує баланс між використанням та відновленням (охороною) природних ресурсів, що надалі негативно впливає на економічну і екологічну ситуацію в окремих регіонах і країні загалом. Переробні підприємства, що перейшли (чи переходять) на екологічні, енерго- та ресурсощадні технології займають малу частку в структурі доданої вартості, що є основною причиною дисбалансу між використанням та відновленням природних ресурсів. Проте, розвинені країни світу давно використовують стратегію збалансованого розвитку. Світове співтовариство визнало, що збалансований розвиток «повинен стати пріоритетним питанням денним міжнародного співтовариства» [20, с. 8].

Стратегія збалансованого розвитку в розвинених країнах спрямована на інтеграцію економічних, екологічних та соціальних інтересів. В нашій державі для впровадження даної стратегії потрібно, передусім, створити належне інституціональне забезпечення та реформувати систему еколого-економічного регулювання природокористування.

На національному рівні складовими державного управління збалансованим

розвитком є: лідерство та горизонтальна координація; вертикальна координація (взаємодія з Європейською комісією та регіонами); участь зацікавлених сторін; оцінка та огляд; визначення індикаторів та моніторинг [26; 27; 28].

Дотримання принципів збалансованого розвитку у країнах Європейського Союзу забезпечують створені урядові структури та неурядові консультативні національні ради зацікавлених сторін. В Україні інституціональні рамки збалансованого розвитку потребують подальшого узгодження на усіх рівнях управління. Тому, на початковому етапі реформування нашої державі доцільно взяти за основу досвід розвинених країн Європейського союзу щодо формування та впровадження організаційно-економічного механізму переходу природно-господарських комплексів різних рівнів на модель збалансованого розвитку.

Тому важливо вивчити природно-ресурсних потенціал та проблеми розвитку галузей промислової переробки природних ресурсів на прикладі Волинської області. Загалом Волинська область займає вигідне економіко-географічне положення, має сприятливий помірно-континентальний клімат. Даний регіон добре забезпечений земельними, водними, лісовими, мінеральними та рекреаційними ресурсами. Найбільшим природним багатством Волинського регіону є земельні ресурси (загальна площа земель становить 2014 тис. га) [12]. Лісистість області становить 34,6% [5]. На території області виявлені родовища кам'яного вугілля, газу, торфу, сапропелю, різних видів будівельних матеріалів, проявлення нафти, свинцю і цинку, ртуті, благородних металів, різні види сировини, що використовуються у будівельній сфері (пісок, сировина для випалювання вапна, цементу, виробництва цегли, глина) та інших. Волинь багата річками та озерами. Її річки належать до басейну Прип'яті і частково – Західного Бугу. Густота гідрографічної сітки тут у два рази більша, ніж в середньому по Україні. Наявність вище перелічених природних ресурсів становить потенціал для розвитку Волинської області, а саме: передбачає пошук підприємницької діяльності, створення додаткових потужностей у промисловому комплексі, активізацію зовнішньоекономічної діяльності, розширення туристично-оздоровчої сфери [24].

У Волинській області переважають переробні підприємства, що відносяться до лісової (22%), аграрної, харчової (31%) та легкої промисловості (3,5%) [9].

Перспективи розвитку переробних підприємств області сьогодні залежить переважно від впровадження інновацій. Як свідчить статистичні дані, впродовж 2010-2015 років кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації постійно змінювалась (в 2010 році налічувалось 23, а в 2015 році їх було 11). На кінець 2015 року у Волинській області налічувалось 12 інноваційно-активних підприємств переробної промисловості. За аналізований період, частка підприємств, що впроваджували нові технологічні процеси коливалась в межах 52,2-54,5% до загальної кількості підприємств, що впроваджували інновації. Однак, частка маловідходних, ресурсозберігаючих та безвідходних підприємств стабільно зменшувалась (складала 34,8%, 25,9%, 18,2%, 24,0%, 9,1% у 2010, 2012, 2013, 2014, 2015 роках відповідно). За рахунок впровадження в експлуатацію нових видів техніки, деякі підприємства освоїли виробництво інноваційної продукції. Частка таких підприємств, за аналізований період, постійно змінювалась (у 2010 році складала 34,8% від загальної кількості інноваційно-активних підприємств; у 2012 – 14,8%; у 2013 – 31,8%; у 2014 – 20,0%, у 2015 – 36,4%) [23].

Не достатньо високі показники інноваційної активності переробних підприємств в нашому регіоні можна пояснити, перш за все тим, що підприємства в інноваційну діяльність вкладають, в основному, власні кошти. Таким чином, при повному бажанні переходу на новий рівень діяльності, що передбачає більш раціональне використання

природних ресурсів та їх збереження (відновлення), а також додаткові фінансові надходження, більшість підприємств нашого регіону просто не мають змоги (або бояться брати на себе фінансовий ризик) для повного інноваційного переоснащення (технології, техніка, кадри, екологічна безпека тощо). Отже, потрібна допомога (фінансова), як зі сторони держави, органів місцевої влади, так і зі сторони іноземних та вітчизняних інвесторів, спонсорів і т. д.

Так, у 2015 році 12 підприємств Волинської області придбали машин, обладнання та іншого програмного забезпечення на 53,2 млн. грн. (81,5% загального обсягу інноваційних витрат), витрати на внутрішні науково-дослідні розробки – 12,1 млн. грн. (18,5%). Кожне третє інноваційно-активне підприємство розширювало свій асортимент (підприємства з текстильного виробництва, виробництва хімічних речовин і хімічної продукції, машинобудування та виробництва меблів). В результаті, 58,3% інноваційно-активних підприємств реалізувало нових товарів на суму 383,6 млн. грн. (43,8% від загального обсягу реалізованої інноваційної продукції) [4].

Також, в області, хоч і низькими темпами, проте, спостерігається розвиток переробних підприємств лісової промисловості. В регіоні зосереджені підприємства по переробці лісової деревини: компанії «Деревосвіт» (м. Ковель), «Запах дерева» (м. Луцьк), ТОВ «Тартак» та інші, продуктами переробки яких виступають будівельні матеріали та меблі (вагонка, євровагонка, блок-хаус, дошки для підлоги, паркет, ліжка, шафи, фурнітура, крепіж та ін.). Дані підприємства розміщують свої філіали в інших регіонах країни, а також експортують свої товари за кордон.

Однак, значна частка лісоматеріалів експортується за кордон в необробленому (чи пройшовши первинну обробку) вигляді. На зовнішньому ринку експорт деревини переважає над імпортом (табл. 1).

Таблиця 1

Зовнішня торгівля ліквідною деревиною у Волинській області в 2016 році

Назва товару	Експорт		Імпорт	
	кількість	вартість, тис. дол. США	кількість	вартість, тис. дол. США
Дереви́на паливна у вигляді колод, полін, сучків, хмизу, гілок тощо, т	107325	5789,7	-	-
Вугілля деревне, т	9467	2648,7	32	48,4
Лісоматеріали необроблені, з видаленою або невидаленою корою або заболонню, або начорно брусовані або небрусовані, м ³	87782	4913,2	-	-
Дереви́на бондарна; колоди колоті; палі, кілки, стовпи загострені з дерева, але не розпиляні уздовж; лісоматеріали, начорно обтесані, але не обточені, не вигнуті або не оброблені іншим способом, т	169	57,7	-	-
Лісоматеріали розпиляні або розколоті уздовж, розділені на шари або лущені, стругані або нестругані, шліфовані або не шліфовані, які мають або не мають торцеві з'єднання, завтовшки більш як 6 мм, м ³	243026	28247,0	123	23,9

Джерело [5]

Таким чином, в 2016 продано за кордон деревини на суму 41656,3 тис. дол. США, а імпортовано лише на 72,3 тис. дол. США. З одного боку, така ситуація є сприятливою для досліджуваного регіону, адже приносить немалі доходи у бюджет, а з іншого боку, ця сировина згодом повертається до нас у вигляді продуктів переробки за значно вищою

доданою вартістю. До того ж, надмірне та нерациональне використання лісових ресурсів, малі площі їх відтворення, можуть призвести до повного зникнення лісів.

Варто відмітити, що лісоматеріали, які експортуються, мають значно нижчу вартість, ніж імпортовані аналоги. Спираючись на дані таблиці 1, бачимо, що в середньому 1 т вугілля деревного, що експортується коштує 279,8 дол. США, тоді як 1 т такого ж імпортованого вугілля – 1512,5 дол. США (різниця становить 1232,7 дол. США). Також лісоматеріали, які пройшли первинну обробку та відправляються на продаж за кордон є дешевшими на 78,07 дол. США за 1 м. куб., ніж аналоги, які імпортуються. Також, слід зауважити, що відходи деревообробки можна використати для виробництва будівельних матеріалів (фанери, будівельних тирсоплит) та паливних матеріалів (пресувати у брекети).

Тому, пропонується активно створювати та розвивати переробні виробництва на базі лісового комплексу Волинської області. Переробні виробництва повинні спеціалізуватися не лише на переробці деревини та відходів, одержаних внаслідок її переробки, але й на переробці інших лісових продуктів (лісові ягоди та фрукти, березовий сік, лісові горіхи, гриби).

Волинь – чи не єдина область в Україні, де збережені та працюють консервні цехи, в яких переробляється натуральна екологічно чиста лісова продукція, асортимент котрої налічує понад 80 найменувань [6].

На Волині функціонують такі підприємства, що переробляють продукти лісу: консервний цех ДП «Цуманське лісове господарство» (розробило технологію виготовлення нового лікувального напою та впровадило у виробництво новий вид продукції «Сік березовий оздоровчий з екстрактом стевії», є лідером у виробництві органічного березового соку); консервний цех ДП «Маневицьке лісове господарство»; консервний цех ДП «Колківське лісове господарство»; консервний цех ДП «Ковельське лісове господарство»; консервний цех СЛАП «Любешівагроліс». Продукція даних цехів представлена різними видами березового соку, протертими ягодами (ожина, горобина, журавлина, брусниця, чорниця), грибами маринованими, консервованими овочами (огірки кабачки і томати). Доставка товарів даних підприємств здійснюється по всій території України. Дана продукція також відома і за кордоном (Польща, Чехія, країни Прибалтики, Канада, США) [7].

Щоб не виснажувати ліси та не завдати шкоди навколишньому природному середовищу у країнах Західної Європи та Північної Америки обсяг приросту деревини перевищують обсяги лісозаготівель, внаслідок чого лісоресурсний потенціал багатьох країн навіть зростає. Так самозабезпеченість країн Західної Європи деревиною становить 75% від загальних потреб. Зокрема, такі країни як Фінляндія та Норвегія, що традиційно виступали в ролі експортерів сировини, останнім часом почали імпортувати деревину для лісопереробної промисловості. Таким чином, крім тенденції поліпшення забезпечення власною лісовою сировиною в розвинених країнах відбувається різке нарощування імпорту деревини для виробництва готової продукції. Лідерами у процесі лісозаготівлі виступають США, Канада, Китай, Бразилія, Швеція та інші [18].

Для лісозабезпечених регіонів України, що яких відноситься і Волинська область, важливо забезпечити розширення експортного потенціалу. Для цього потрібно: значно зменшити обсяги поставок необробленої деревинної сировини за кордон (скоротити до мінімуму); створювати та розвивати на регіональному рівні підприємства з поглибленою переробки лісових ресурсів (целюлозно-паперові, лісохімічні, по виробництву будівельних матеріалів, по виробництву меблів та ін.); стимулювати раціональне використання даних ресурсів; проводити економічне стимулювання вітчизняних

переробних підприємств; значно скоротити частку заготівлі вітчизняної деревини та забезпечити ефективність її відновлення (так, щоб приріст вітчизняної деревини переважав над її заготівлею) тощо.

Не менш важливою для будь-якої країни є легка промисловість. Що ж стосується Волинської області, то в цій галузі працює майже 5% зайнятих в промисловості області. Поряд з виробниками з багаторічною історією (публічними акціонерними товариствами «Луга» та «Нововолинська швейна фабрика», ТОВ «ВКФ «Ковель»») успішно працюють новостворені підприємства – товариства з обмеженою відповідальністю «Промтексервіс», «Жасмін Лінжері», «Мода Текс», приватне акціонерне товариство «Едельвіка», приватне підприємство «Територія дитячої білизни».

На цих підприємствах переважно виробляють жіночі брюки, чоловічі та жіночі пальта та напівпальта, плащі, накидки, комплекти і костюми чоловічі виробничі та професійні, чоловічі сорочки, трикотажні футболки, постільну білизну.

Нажаль, легка промисловість Волинської області не використовує наявний потенціал. Адже, впродовж січня-березня 2017 року обсяг реалізованої промислової продукції (без ПДВ та акцизу) текстильного виробництва, виробництва одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів становив 123753,9 тис. грн., що склало 1,7% до обсягу всієї реалізованої продукції [9].

Але, враховуючи те, що в світі набуває популярність споживання органічної продукції, зокрема з льону: цілого й розмеленого насіння, олії, одягу, косметики, фармацевтичних препаратів, українські аграрії зацікавлені в розвитку льонарства, зокрема органічного. Адже водночас це не тільки повернення в обіг цінної культури зі створенням робочих місць, реформуванням та розвитком сільської місцевості, а й величезна економічна вигода для всієї країни [25, с. 2].

Однією з найважливіших галузей промисловості будь-якої країни є саме харчова, адже виробництво продуктів харчування задовольняє первинні потреби людей та суспільства у їжі, тим самим забезпечуючи їх енергією необхідною для продовження життя. Харчова промисловість пов'язана майже з усіма сферами господарства країни, проте, особливо розвиненими є зв'язки із сільським господарством, так як воно надає основну сировину для виробництва та переробки продуктів харчування.

Основу переробних підприємств харчової промисловості Волині становлять хлібопекарські підприємства (ПАТ «Теремно Хліб», ТОВ «Ковельський хлібокомбінат», ТОВ «Волиньагропродукт», ТОВ «Західторгхліб», СГ ТОВ «Агропродторг» та ін.), цукрові підприємства (ПАТ «Гнідавський цукровий завод», ПП «Європацукор»), молокопереробні підприємства (ПАТ «Ковельмолоко», ПрАТ «Ратнівський молокозавод», ТДВ «Рожищенський сирзавод» та ін.), м'ясопереробні підприємства (ПрАТ «Ковельські ковбаси», ТОВ «Мікос», ПП «Злагода», ПП «Хороший смак», ПП «Линник», ТОВ «Забіяка» та іню), пивзаводи (ТОВ «Павлівський пивзавод», ПАТ «Луцький пивзавод»), консервні та інші переробні підприємства (ПрАТ «Волиньхолдінг», ПАТ «Луцьк Фудз», ТОВ «Йоданка» ТОВ «Віта Фудз» та ін.).

Індекс виробництва харчових продуктів, напоїв за січень-вересень 2017 року порівняно з відповідним періодом минулого року становив 97,9%, вересень до серпня поточного року – 166%. Підприємствами області за дев'ять місяців 2017 року вироблено 1,7 тис.т м'яса свинини, 6,4 тис.т ковбасних виробів, 2,5 тис.т маргарину і жирів харчових, 1,9 тис.т масла вершкового, 19,5 тис.т борошна, 21,0 тис.т хліба та хлібобулочних виробів, 21 тис. т цукру білого кристалічного бурякового, 1,0 тис.т виробів здобних, 130 т тортів, 1,3 тис. т печива солодкого і вафель, 548 т шоколаду та готових харчових продуктів, що містять какао, 258 т соків фруктових та овочевих. За

січень-серпень 2017 року реалізовано продукції виробництва харчових продуктів, напоїв (у відпускних цінах без ПДВ і акцизу) на суму 4,1 млрд. грн, що складає 24,4% в загальному обсязі реалізованої промислової продукції регіону [11].

Впродовж останніх років у Волинській області поступово падає виробництво основних видів промислової продукції підприємств харчової промисловості. Зокрема, знижується виробництво м'яса великої рогатої худоби, борошна, крупів, макаронів, хлібобулочних виробів, цукру. Але є помітний ріст обсягів виробництва м'яса свиней та свійської птиці, продукції молокопереробних підприємств.

У Волинській області є значні передумови для повноцінного розвитку харчової промисловості. Це пояснюється тим, що в даному регіоні збережено виробничо-технологічну базу переробки сільськогосподарської продукції, а в останні роки почали активно формуватися сировинні зони виробництва більшості видів сільськогосподарської продукції, відбувається розбудова логістичних центрів, іде нарощення експортного потенціалу. Харчова промисловість об'єктивно вважається базовою ланкою господарського комплексу регіону. Від розширеного відтворення її ресурсно-виробничого потенціалу залежить величина валового регіонального продукту, надходження до місцевих бюджетів та збільшення кількості робочих місць. Проте, негативною тенденцією розвитку харчової промисловості Волинської області можна вважати зменшення частки готових харчових продуктів у загальній структурі експорту, що свідчить про зростання частки експорту сировини та продуктів первинної переробки, що не сприяє створенню нових робочих місць та збільшенню виробництва продукції з високою часткою доданої вартості [10].

Для покращення діяльності переробних підприємств харчової промисловості Волинської області пропонується; шукати свою ринкову нішу, вивчати ринок та споживачів (щоб знати, що є зараз актуальним, модним); поступово розширювати асортимент харчової продукції; позиціонувати на якості; донести до споживача продуктів харчування, що якісна екологічна чиста продукція харчування отримана з натуральної сировини, не шкодить здоров'ю, а навпаки зміцнює його; закуповувати дешевшу сировину у менш розвинутих країн тощо.

Не менш вагому частку у структурі виробництва Волинської області займає сільське господарство. Основну його частку становить продукція тваринництва та рослинництва (зернові та зернобобові культури, цукровий буряк, картопля, соняшник, овочеві культури, плоди та ягоди).

Забезпечено комплексну переробку цукрового буряку, адже відходи цукрового виробництва передаються на подальшу переробку для отримання кінцевого продукту – біоетанолу та супутньої продукції – кормів для сільськогосподарських тварин чи добрив. Адже на території Гнідавського цукрового заводу побудовано і введено в експлуатацію новий біоетанольний завод.

Це дозволило розпочати реалізацію програми повного циклу переробки цукрового буряку, адже меляса, яка є побічним продуктом переробки сировини є основною сировиною біоетанольного виробництва. У Франції, приміром, виробництво біоетанолу і цукру вже давно поєднується в межах одного заводу. Спеціальне обладнання забезпечує вихід цукру з коренеплодів на рівні 9%, а решта потрапляє до так званої «зеленої патоки», яка забезпечує високий вихід біопалива. Окрім цукру й біоетанолу, завдяки цій технології виробляють біогаз, шрот, сухий жом, який йде на корм худобі. Тобто рентабельність виробництва дуже висока. Протягом майже десятирічної практики застосування таких комплексних технологій, Франція довела обсяги біоетанолу до 3 млрд. літрів на рік, що дало змогу замінити цим паливом понад 7% нафтових

енергоносіїв.

Виробництво біоетанолу з буряків чи меляси має свої економічні переваги: собівартість виробництва біопалива з меляси на 15-20% нижча відповідного показника, що стосується найближчого конкурента – кукурудзи; виробництво альтернативних джерел енергії із зерна зазнає сьогодні шаленої критики з боку громадськості через загрозу продовольчій безпеці, адже ці продукти можна використати для виробництва харчів. Загалом розвиток біоетанольних виробництв є засобом стабілізації цукрової і спиртової галузей. Адже ці заводи можуть переорієнтуватися на виробництво біоетанолу в періоди зниження попиту на цукор і навпаки. Також паралельно може бути вирішена проблема отримання значно дешевшого альтернативного пального для транспортних засобів, що має стратегічне значення для безпеки країни в цілому.

На початок роботи завод з виробництва біоетанолу створив 80 робочих місць, що важливо для вирішення проблеми зайнятості населення міста й області. Завод відповідає європейським стандартам і основна частина процесів автоматизована, однак є й такі процеси, що потребують людського ресурсу, який забезпечують найкращі висококваліфіковані спеціалісти. Нині на біоетанольному заводі один етап з перероблення меляси, однак у перспективі будівництво біогазового котла, що створить так званий замкнений цикл виробництва та найголовніше продукування нового продукту – біогазу [20].

На Волині фактично відсутні підприємства по переробці олійних культур (соняшника, кукурудзи, ріпака тощо), хоча споживання олійних культур у світі має тенденцію до зростання [17]. Ріпак як екологічно чиста сировина для виробництва дизельного біопалива експортується за кордон за дуже низькою вартістю. В Україні і, в тому числі, на Волині ріпак займає щороку чималу частку посівів. Ріпак дуже виснажує ґрунт. Нажаль багато аграріїв це знає, однак продовжують сіяти ріпак. Мабуть прибутки від врожаю даної культури захмарюють розум і фермери дійсно не розуміють про настання невідворотних катастрофічних наслідків.

Однак, біодизель можна виробляти не лише з ріпаку. В Україні планується виробляти біодизель з картоплі та цукрових буряків. Проблему становить те, що з року в рік земельні площі під ріпаком неухильно зростають і за 12 років збільшилися у 6 разів. При цьому увесь врожай продається до країн Європи у вигляді сировини. Як наслідок, українські ґрунти виснажуються, і отримання сьогоденної вигоди може обернутись втратами для прийдешніх поколінь, як це вже неодноразово було у світовій історії [16, с. 176].

Останнім часом, серед представників влади Волинської області йде мова про відновлення льонарства. Адже льон – це культура, яка традиційно вирощувалася в межах даної області, до того ж, вона не виснажує так ґрунт як соняшник чи ріпак. Також, ця культура стала сьогодні дуже популярною у західних країнах і дуже цінується на світовому ринку. Проте, для обробки льону потрібні виробництва, які б переробляли його. Для цього потрібні фінансові інвестиції.

У дев'яностих роках ХХ століття майже 80% всієї продукції льонарства йшло на експорт, при нинішніх цінах – це десятки мільйонів доларів валютної виручки щорічно. У 2016 році в Україні посіяли всього 1360 га льону-довгунця. В радянські часи в Україні було 56 заводів, що переробляють льон. Зараз немає жодного підприємства, яке б на промисловому рівні переробляло цю культуру. Але, крім сировини, в Україні гостро не вистачає обладнання. Скасування ПДВ на імпорт обладнання для переробки льону, швейного та текстильного виробництва, яке не випускається в Україні, буде сприяти тому, що сировину перероблятимуть в Україні, а не вивозитимуть за кордон [1].

Раніше на Волині льонопереробні заводи були розташовані у Камінь-Каширську, Любомльському районі. Сировину постачали не лише з даної області, а й сусідніх

(Львівської, Рівненської). Відновлення льонарства в Україні розпочалося з Житомирщини, потім на Чернігівщині та Київщині. З 2016 року розпочалася спроба відновлення льонарства і на Волині. Так, на базі колишнього льонопереробного заводу у м. Камінь-Каширський було створено ТОВ «Камінь-льон», яке сьогодні займається ремонтом технологічних ліній по переробці трести. Їх на заводі збереглося три. Ще три лінії придатні для переробки відходів тіпання. Завдяки такому обладнанню протягом року можна переробити 7-8 тисяч тонн сировини. Однак основна проблема, яку нині намагається вирішити завод, пошук льонотрести [2].

Отже, можна констатувати, що основними напрямками підвищення ефективності роботи галузей промислової переробки природних ресурсів є реконструкція матеріально-технічної бази на основі науково-технічного прогресу, вдосконалення економічних відносин між виробниками сільськогосподарської сировини та її переробниками, підвищення якості продукції [22, с. 20].

Також, потрібно інвестувати кошти в інноваційно-технічний розвиток підприємств по переробці сільськогосподарської продукції, раціональне використання, а також охорону та відтворення земельних ресурсів.

Окрім того, на території досліджуваної області функціонує підприємство з видобутку торфу та його переробки у торфобрикети ДП «Волиньторф». Також, планується створити підприємства з легального видобутку та переробки бурштину.

Наприклад, розглядаються питання стосовно того, що комунальне підприємство Волинської обласної ради «Волиньприродресурс» видобуватиме бурштин на території Волині кар'єрним способом. Це сприятиме створенню нових робочих місць серед місцевого населення. Комунальне підприємство буде зацікавлене якомога дорожче продати бурштин. Адже це підприємство забезпечить отримання більших доходів а рахунок організації первинної обробки бурштину, виготовлення готових виробів, ніж при продажі необробленої сировини [8]. Це також дозволить створити нові робочі місця та вирішити проблему зайнятості населення у сільській місцевості, розширити перелік навчальних спеціальностей у професійно-технічних училищах регіону.

Conclusion. Отже, Волинська область займає вигідне кліматичне та географічне положення, забезпечена земельними, лісовими та водними ресурсами, має значні запаси мінеральної сировини та рекреаційних ресурсів. Тому на Волині переважають підприємства лісової, аграрної, легкої та харчової галузей промисловості. Виявлено, що на території області розміщено заводи із переробки деревини на будівельні матеріали та меблі. Проте, значна частка деревини у необробленому або з низьким ступенем обробки стані відвантажується на експорт.

У межах області працюють цехи із виробництва консервованої продукції лісового та сільського господарства. Однак, частка виробництва харчової продукції з природної сировини є дуже незначною в порівнянні з обсягом промислової продукції машинобудування та приладобудування. Але виявлено значні резерви подальшого розвитку переробних виробництв на базі використання місцевої природної сировини.

Пропонується активно розвивати переробні виробництва на базі лісового комплексу Волинської області. Переробні виробництва повинні спеціалізуватися не лише на переробці деревини та відходів, одержаних внаслідок її переробки, але й на переробці інших лісових продуктів (лісові ягоди та фрукти, березовий сік, лісові горіхи, гриби). У регіоні перспективним є також розвиток легкої промисловості на базі відновлення сфери вирощування і переробки льону.

На даний час харчова промисловість на базі переробки природної сировини об'єктивно вважається базовою ланкою природно-господарського комплексу регіону.

Проте, негативною тенденцією розвитку цього виду економічної діяльності є зменшення частки готових харчових продуктів у загальній структурі експорту, що свідчить про зростання частки експорту сировини та продуктів первинної переробки природної сировини, що не сприяє створенню нових робочих місць та збільшенню виробництва продукції з високою часткою доданої вартості.

Також виявлено позитивні тенденції розвитку переробки сільськогосподарської продукції. На території області успішно функціонують борошномельні підприємства, підприємства із виробництва цукру. Відновив роботу сучасний завод з виробництва біоетанолу, який здатний забезпечити повний цикл виробництва. Також активізувалася діяльність щодо відновлення льонарства, легалізації видобутку та переробки бурштину.

Для підвищення ефективності функціонування переробних виробництв в рамках природно-господарських комплексів регіону потрібно перейти до реалізації стратегії збалансованого розвитку, яка передбачає дотримання балансу між раціональним використанням та охороною (відтворенням) природних ресурсів.

Щоб стимулювати розвиток підприємств по переробці природних ресурсів потрібно забезпечити: техніко-технологічну модернізацію їх матеріально-технічної бази на основі впровадження сучасних інноваційних рішень, узгодження інтересів заготівельників і переробників природних ресурсів, підвищення якості продукції до європейських стандартів, залучення додаткових інвестицій у розвиток виробництв з високим ступенем доданої вартості, забезпечення розширеного відтворення, раціонального використання та належної охорони усіх видів природних ресурсів регіону. Усі вказані заходи потрібно реалізовувати системно і комплексно, щоб не допустити диспропорцій у розвитку окремих ланок природно-господарських комплексів регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аграрне інформаційне агенство Agravery : офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agravery.com/uk/posts/show/dla-vidnovlenna-galuzi-lonarstva-potribno-stvoriti-asociaciu-lonariv>
2. Бізнес портал Луцька [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://toplutsk.com/biznews-news_11944.html.
3. Вдовенко Н. М. Принцип забезпечення ефективності діяльності переробних підприємств України / Н. М. Вдовенко, Г. Є. Меньялова // Формування ринкових відносин в Україні. – 2015. – № 4 (176). – С. 203–205.
4. Волинські новини : перше інформаційне агенство [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.volynnews.com/>.
5. Волинська обласна державна адміністрація : офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://voladm.gov.ua/prirodni-resursi-oblasti/>.
6. Волинська обласна рада : офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://volynrada.gov.ua/masmedia/upravlinnya-lisami-povinne-buti-efektivnim>.
7. Волинське обласне управління лісового та мисливського господарства : офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lis.volyn.ua/>.
8. Газета «Вісник + К» : офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://visnyk.lutsk.ua/news/ukraine/regions/volyn/30260/>.
9. Головне управління статистики у Волинській області : офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua>.
10. Гордійчук А. Перспективи розвитку харчової промисловості прикордонного регіону / А. Гордійчук // Економіст. – вересень, 2013. – № 9. – С. 63–65.
11. Департамент агропромислового розвитку Волинської облдержадміністрації : офіційний

- веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agrovoly.com/>.
12. Довкілля Волині у 2016 році : Статистичний збірник / за ред. В. Ю. Науменка. – 2017. – Вих. № 09–15/95–17.
13. Колосова К. А. Дослідження стійкості переробних підприємств АПК / К.А. Колосова // Економічний вісник Донбасу. – 2013.– № 1 (31). – С. 166–170.
14. Кравчук А. О. Управління ресурсним потенціалом переробних підприємств м'ясо-молочної галузі АПК України / А. О. Кравчук // Бізнес-навігатор. – 2014. – № 3 (35). – С. 140–145.
15. Куліш І. М. Загроза сільським територіям від техногенної діяльності : світові уроки / І. М. Куліш // Регіональна економіка. – 2014. – № 1. – С. 121–128.
16. Куліш І. Напрями підвищення конкурентоспроможності сільських територій України в контексті використання досвіду Бразилії та Аргентини / І. Куліш // Регіональна економіка. – 2013. – № 3/13. – С.169–177.
17. Маслак О. Нові олійні рекорди / О. Маслак // Пропозиція. 2012. – № 6. – С. 36–40.
18. Олійник Я. Б. Географія світового господарства (з основами економіки) : навч. посіб. / Я. Б. Олійник та ін. ; за ред. Я. Б. Олійника, І. Г. Смирнова ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – 2-ге вид., стер. – К. : Знання, 2014. – 637с., 28 с. іл.
19. ПАТ «Гнідавський цукровий завод» : офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://gnidava.lt.ua/2017/10/10/bioetanolnyj-zavod-zapratsyuvav-na-povnu-potuzhnist-foto/>.
20. Програма дій «Порядок денний на ХХІ століття» : пер. з англ – К. : Інтелсфра, 2000. – 8 с.
21. Рогач С. М. Міжнародний досвід еколого-орієнтованого регулювання сфери природокористування / С. М. Рогач // Формування ринкових відносин в Україні. – 2015. – № 2 (165). – С. 57–62.
22. Ситник В.П. Трансформація АПК України в ринкові умови / В.П. Ситник. – К. : ІАЕ, 2002. – 518 с.
23. Статистичний щорічник Волинь 2016 / за ред. В. Ю. Науменка ; Головне управління статистики у Волинській області, 2017.
24. Терновський В. О. Аналіз давальницьких операцій в аспекті розвитку переробних підприємств України / В. О. Терновський // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнічного університету (економічні науки). – 2014. – № 1 (25). – С. 236–238.
25. Хвесик М. А. Комплексне використання лісоресурсного потенціалу: механізм стимулювання, інституціональне та інноваційне забезпечення: монографія / Хвесик М. А., Шубалий О.М., Василик Н.М.; Нац. акад. наук України, ДУ «Ін-т економіки природокористування та сталого розв. НАН України». – К.: ДКС, 2011. – 497 с.
26. Шкурко М. Льон для здоров'я українців! / М. Шкурко // Харчовик. – 15 серпня – 25 вересня, 2017. – № 8 (235). – 8 с.
27. European Sustainable Development Network (ESDN) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.esdn.eu/>.
28. Niestroy I. Sustainable Development Governance Structures in the European Union / Ingeborg Niestroy // Institutionalising Sustainable Development. – Paris: OECD, 2000. – Chapter 5. – P. 67–88 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.oecd-ilibrary.org/tvenvironment/institutionalising-sustainable-development_9789264019096-en.
27. Swanson D. Governance Structures for National Sustainable Development Strategies : Study of Good Practice Examples / Darren Swanson, Laszlo Pinter. – IISD, 2006. – 40 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.iisd.org/publications/pub.aspx?pno=808>.